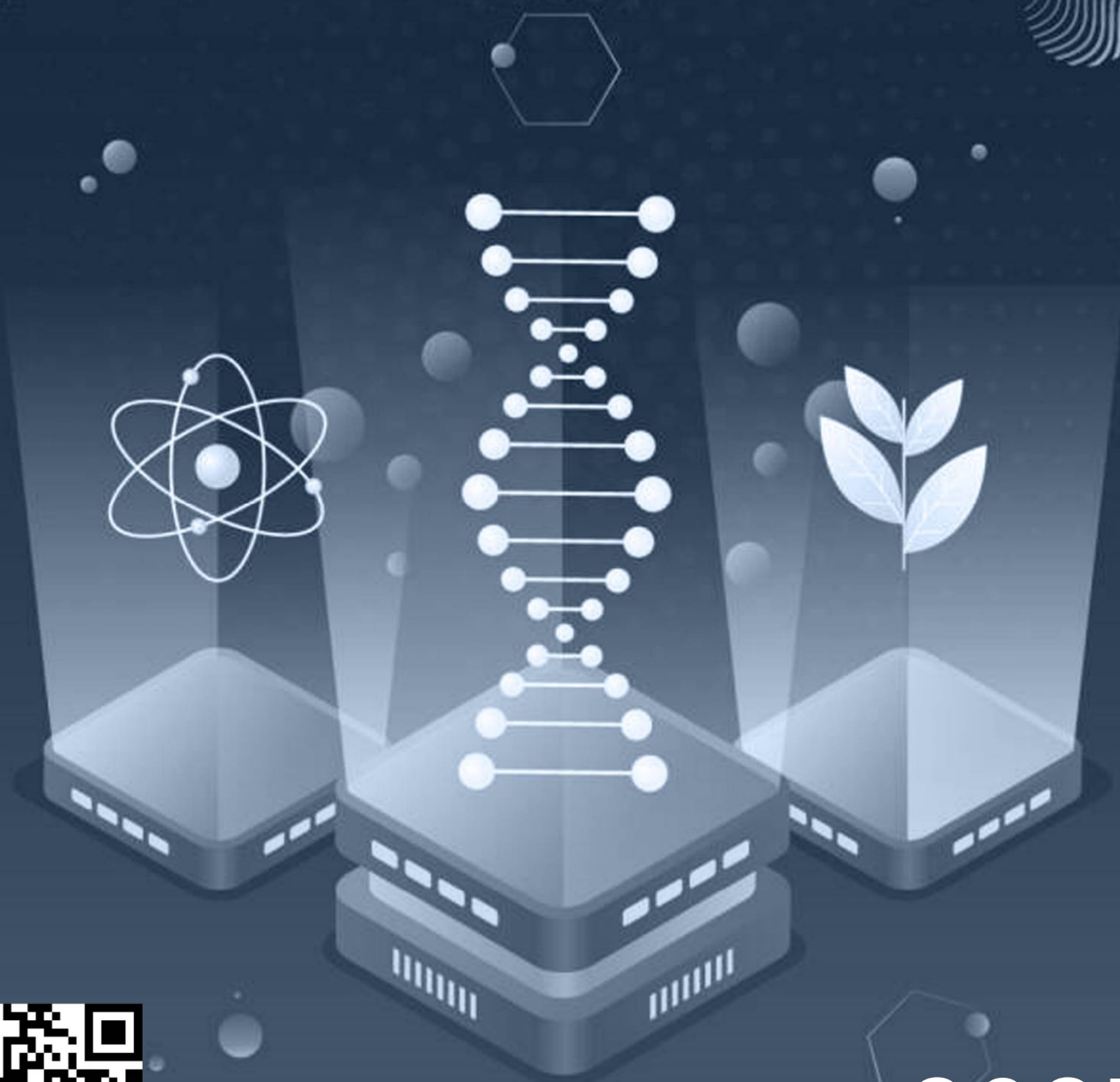

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 3, Issue 8 **2025**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 8 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HOMEP 8

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 8

TOШKENT-2025

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «МА'МUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»
№8 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2025-8>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaellovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor
Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belarusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sul-tonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)

Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых для публикации основных научных результатов диссертаций по медицинским наукам постановлением № 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Саифаловчи: Xurshid Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

FILOLOGIYA

1. Safarova Svetlana Satimovna XIVA XONLIGINING G‘ARBIY SIBIR HUDUDI BILAN MADANIY ALOQALARI TARIXI.....	7
2. Машарипова Садокат Абдуллажоновна ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБРАЗ АМИРА ТИМУРА ПО КНИГЕ Т. ВАСИЛЬЧЕНКО “ЭМИР ТИМУР. ИСТОРИЯ, ЛИЧНОСТЬ, ВРЕМЯ”.....	14
3. Raufjon Mahmudov, Sultonova Jayrona O‘ZBEK XALQ ERTAKLARINING LEKSIK QATLAMLARI VA LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI.....	19
4. Шухрат Эркинович Худайбергенов ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ КЛАССИЧЕСКИХ КИНОКОМЕДИЙ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ РАКУРСЕ.....	26
5. Bobir Maxammadov MIKROSOFT WINDOWS OPERATSION TIZIMI TERMINLARINING MAXSUS LUG‘ATLARDA BERILISHI.....	32
6. Raufjon Mahmudov, R.Allaberganova O‘ZBEK TILIDAGI TARIXIY ANTROPONIMLAR.....	37
7. Abdullayeva Shaxnoza TERMINOLOGIYA VA ONTOLOGIYA MUNOSABATLARI.....	43
8. Raufjon Mahmudov, Nilufar Zaripova ABU RAYHON BERUNIYNING “OSOR UL-BOQIYA” ASARI VA TILSHUNOSLIK AN‘ANALARI.....	54
9. Rasulqulova Sitara Shodmonjonovna O‘G‘UZ LAHJASINING HUDUDIY XUSUSIYATLARI VA BILINGVIZM JARAYONLARI..	59
10. Raufjon Mahmudov, Dilfuza Ruzmatova JADIDCHILIK HARAKATI VA UNING XORAZM MADANIY HAYOTIDAGI O‘RNI.....	64
11. Sherzod Atajanov UMUMERONIY TILLAR BILAN BOG‘LIQ ANTROPONIMIK TIZIM.....	72
12. Safarova Svetlana Satimovna XV – XVI ASRLARDA XORAZM VOHASINING QUYI VOLGABO‘YI HUDUDLARI BILAN ALOQALARI.....	77
13. Вазира Муродова “ОИЛА” КОНЦЕПТИНИНГ КОГНИТИВ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	83
14. Вазира Муродова “ОИЛА” КОНЦЕПТИНИНГ ЭТИМОЛОГИК – СЕМАНТИК ТАМОЙИЛЛАРИ.....	89

TARIX

- 15. Matqurbonov Omonbek Odilbekovich, Jumanazarova Sadoqat Zafarbek qizi**
KARVON YO‘LI BO‘YLAB HARAKAT QILGAN XORAZM SAVDOGARLARINING
SHARQIY YEVROPA VA KAVKAZDAGI FAOLIYATI.....99
- 16. Ismailov Bobur Baxramovich**
XIVA XONLIGIDA SO‘NGGI O‘RTA ASRLARDA METALSOZLIK XOM-ASHYO
MANBALARI VA TASHQI SAVDO ALOQALARI TARIXI.....103
- 17. Palvanova Tuxtajon Palvanovna**
XORAZMDA TEATR SAN‘TINING TASHKIL TOPISHI VA RIVOJLANISHI.....108

Raufjon Mahmudov –
filologiya fanlari doktori, dotsent,
Nilufar Zaripova –
mustaqil tadqiqotchi

**ABU RAYHON BERUNIYNING “OSOR UL-BOQIYA” ASARI VA TILSHUNOSLIK
AN’ANALARI**

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17154649>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Abu Rayhon Beruniyning ilmiy merosida til masalalarining o‘rni, “Osor ul-boqiya” asarining lingvistik ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: tarixiy asar, leksik qatlam, onomastika, etimologiya, sema, termin.

Рауфджон Махмудов –
доктор филологических наук, доцент
Нилуфар Зарипова –
независимый исследователь

**ТРУД АБУ РАЙХОНА БЕРУНИ «АСАР АЛЬ-БАКИЯ» И ТРАДИЦИИ
ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматривается роль языковых вопросов в научных трудах Абу Райхана Беруни, лингвистическое значение работы “Осор уль-Бакия”.

Ключевые слова: исторический труд, лексический пласт, ономастика, этимология, сема, термин.

Raufjon Mahmudov –
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Nilufar Zaripova –
Independent Researcher

**ABU RAYHON BERUNI’S WORK “OSOR UL-BAKIYA” AND LINGUISTIC
TRADITIONS**

ANNOTATION

This article examines the role of language issues in the scientific works of Abu Rayhan Beruni, the linguistic significance of the work “Osor ul-Bakiya”.

Key words: historical work, lexical layer, onomastics, etymology, sema, term.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Abu Rayhon Beruniy (973–1048) o‘z davrining ensiklopedik bilim egasi bo‘lib, uning asarlari turli sohalarni qamrab oladi. U **astronomiya, matematika, geografiya, tarix, etnografiya, farmatsiya va tilshunoslik** kabi fanlarda qimmatli izlanishlar olib borgan. Beruniy o‘z asarlarida tilni nafaqat aloqa vositasi, balki **madaniy kod** va **ilmiy tafakkurni ifodalovchi vosita** sifatida ko‘radi.

METODLAR VA O‘RGANILISH DARAJASI

Uning tilshunoslikka oid qarashlari, bir tomondan, **qiyosiy tilshunoslikning** dastlabki namunalari sifatida baholansa, ikkinchi tomondan, **lingvomadaniyatshunoslik** va **etimologiya** yo‘nalishlariga ham bevosita daxldordir. Masalan, “Osor ul-boqiya”da turli xalqlarning bayramlari, kalendariy tizimi, diniy va ijtimoiy marosimlari til birligi orqali yoritiladi, ularning nomlanishi, etimologiyasi izohlanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1.2. Beruniy asarlarida qiyosiy tilshunoslik unsurlari

Beruniyning ilmiy faoliyati **qiyosiy-lingvistik metod**ga alohida urg‘u berilganligi bilan ajralib turadi. U o‘z davrida mavjud bo‘lgan arab, fors-tojik, turkiy va hind tillaridagi atamalarni qiyoslab, ularning **semantik va fonetik o‘xshashliklarini** aniqlagan. Masalan:

- “Osor ul-boqiya”da qadimgi xalqlarning oy va yil nomlari arabcha, forscha, yunoncha va hindcha shakllarda beriladi;
- “Hindiston” asarida sanskrit va arab terminlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning semantik uyg‘unlik va farqlari yoritiladi;
- “Kitob at-tafhim”da astronomik va matematik terminlarning arabcha va forscha muqobillari keltirilib, izohlanadi.

Bu jihatlar Beruniyni **Sharq qiyosiy tilshunosligining** poydevorchilaridan biri sifatida baholash imkonini beradi.

1.3. Til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligi haqidagi qarashlari

Beruniy tilni xalqlarning madaniyati bilan bevosita bog‘laydi. Unga ko‘ra, xalqning **urf-odatlarini, diniy marosimlari, vaqt va makon haqidagi tasavvurlari** til orqali namoyon bo‘ladi. Masalan, “Osor ul-boqiya”da quyidagilar kuzatiladi:

- **Bayram va marosim terminlari** – “Navro‘z”, “Mehrjon”, “Sada” kabi nomlarning kelib chiqishi va madaniy asoslari sharhlanadi.
- **Taqvim tizimlari** – arab, fors, turkiy va qadimgi xalqlarning taqvimlari qiyosiy tahlil qilinadi, ularning nomlanishidagi lingvistik farqlar ko‘rsatiladi.
- **Ismlar tizimi** – qadimgi xalqlarda shaxsiy nomlarning shakllanishi, diniy va ijtimoiy omillar ta‘siri izohlanadi.

Demak, Beruniyning qarashlari zamonaviy **lingvomadaniyatshunoslik** va **sotsiolingvistika** yo‘nalishlariga hamohangdir.

1.4. Beruniy va arab tilshunoslik an‘analari

Beruniy ilmiy faoliyatini arab tili asosida olib borgan, chunki o‘sha davrda ilmiy adabiyotning asosiy tili arab tili edi. Ammo u faqat arab tilida yozish bilan cheklanmagan, balki forsiy va turkiy tillardagi terminlarni ham faol qo‘llagan. Arab tilshunosligi an‘anasida shakllangan **nahv (sintaksis), sarf (morfologiya), lug‘atshunoslik** va **etimologiya** yo‘nalishlari Beruniy asarlarida keng aks etgan.

Masalan, u ko‘plab so‘zlarning kelib chiqishini izohlashda **etimologik yondashuv**dan foydalanadi. Shuningdek, arab tilidagi terminlarning boshqa tillardagi muqobillari bilan qiyoslanishi, ularning **fonetik o‘zgarishlarini** qayd etishi lingvistik kuzatuvlarning erta namunasi.

1.5. Beruniy qarashlarining zamonaviy tilshunoslik uchun ahamiyati

Beruniy asarlaridagi lingvistik material bugungi kunda quyidagi yo‘nalishlarda dolzarbligini saqlamoqda:

1. **Tarixiy tilshunoslik** – qadimgi xalqlarning leksikasi va taqvimiy terminlari tarixiy qiyosiy tahlil uchun muhim manba.

2. **Onomastika** – antroponim va toponimlarning izohi o‘zbek va jahon onomastikasida o‘rganilmoqda.

3. **Lingvomadaniyatshunoslik** – til va madaniyat bog‘liqligini ko‘rsatishda “Osor ul-boqiya” alohida ahamiyat kasb etadi.

4. **Qiyosiy tilshunoslik** – arab, fors-tojik, turkiy va hind tillari o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir jarayonlari haqida qimmatli dalillar beradi.

“OSOR UL-BOQIYA”NING TILSHUNOSLIKKA OID MAZMUNI

Abu Rayhon Beruniyning “Osor ul-boqiya an al-qurun al-xoliya” asari Sharq uyg‘onish davri ilmiy merosining eng yirik namoyandalaridan biri sifatida alohida o‘rin tutadi. Mazkur asar nafaqat tarixshunoslik, astronomiya, matematika va madaniyatshunoslik sohalari uchun, balki tilshunoslik fani uchun ham nihoyatda boy manba hisoblanadi. Unda qadimgi xalqlarning tillari, yozuvlari, taqvimlari, bayramlari va diniy marosimlari, shuningdek, shaxsiy va geografik nomlar haqida keng ma‘lumotlar jamlangan. Shu sababli, “Osor ul-boqiya” tilshunoslik nuqtayi nazaridan o‘zbek, fors, arab va boshqa tillarning tarixiy qatlamlarini o‘rganishda asosiy qo‘llanmalardan biri sifatida baholanishi mumkin. Ushbu bobda asarning lingvistik ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarda tahlil qilinadi: qadimgi xalqlarning tillari va yozuvlari, tarixiy sanalar va taqvim terminologiyasi, bayram va marosimlarga oid leksika hamda onomastik materiallar (antroponimika, toponimika, etnonimika).

2.1. Qadimgi xalqlarning tillari va yozuvlari haqidagi ma‘lumotlar

Beruniy “Osor ul-boqiya”da turli xalqlar, xususan, arablar, forslar, turklar, hindlar, yunonlar, suryoniyalar, yahudiyalar va boshqa qadimiy elatlar tillari haqida qimmatli izohlar beradi. U har bir xalqning yozuv tizimi, alifbosi, fonetik xususiyatlari va ayrim leksik elementlarini taqqoslab tahlil qiladi. Masalan, hind yozuvi va arab yozuvi o‘rtasidagi farqlarni sanab o‘tadi, forsiy va arabiy atamalarining o‘zaro ta‘sirini qayd etadi. Bu yondashuv keyinchalik qiyosiy-tarixiy tilshunoslik metodologiyasi uchun muhim nazariy asos vazifasini bajargan.

Xususan, u arab yozuvining fonetik imkoniyatlarini qadimiy hind yozuvi bilan qiyoslab, ba‘zi tovushlarning ifodalanishida mavjud tafovutlarga e‘tibor qaratadi. Shu bilan birga, Beruniyning turkiy til va yozuv haqidagi ayrim kuzatuvlari ham qimmatli manba hisoblanadi. U turkiy tillarda mavjud bo‘lgan ayrim leksik birliklarni qayd etib, ularni forsiy va arabiy elementlar bilan taqqoslaydi. Bu esa uning keng qamrovli lingvistik bilimga ega bo‘lganidan dalolat beradi.

“Osor ul-boqiya”dagi yozuvlar haqidagi ma‘lumotlar, xususan, suryoniy, yunon, xorazmiy yozuv tizimlari haqidagi tasvirlar bugungi epigrafik tadqiqotlar uchun ham ilmiy qiymatini saqlab qolmoqda. Shunday qilib, Beruniyning asari qadimgi yozuv va til tarixini o‘rganishda fundamental manba bo‘lib xizmat qiladi.

2.2. Tarixiy sanalar va taqvim terminologiyasining lingvistik jihatlari

Asarning eng muhim jihatlaridan biri — undagi taqvim va sanash tizimlari haqidagi batafsil bayonlardir. Beruniy arablarning hijriy-qamariy taqvimi, forslarning zardushtiy taqvimi, hindlarning quyosh va oy asosidagi sanash tizimlari haqida qiyosiy tahlil olib boradi. U oy nomlari, fasllar, hafta kunlari va yillarning nomlanishi borasida turli xalqlarning terminologiyasini tahlil qiladi.

Masalan, “Navro‘z”, “Mehregon”, “Sada” kabi forsiy taqvim terminlarini arab va turkiy muqobillari bilan taqqoslaydi. Shuningdek, oy nomlari va yil hisobi terminlarini etimologik jihatdan izohlaydi. Bu orqali u taqvim terminologiyasining nafaqat vaqtni hisoblashdagi, balki xalq madaniyati va diniy dunyoqarashidagi o‘rnini ko‘rsatib beradi.

Lingvistik nuqtayi nazardan qaralganda, “Osor ul-boqiya”dagi taqvim terminlari ko‘p tillilik muhitida qanday shakllanganini ham aks ettiradi. Arab, fors va turkiy qatlamlarning o‘zaro aloqasi, shuningdek, hind va yunon elementlarining kirib kelishi taqvim leksikasida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Shu sababli, Beruniyning bu boradagi izohlarini o‘rganish tarixiy leksikologiya uchun nihoyatda muhimdir.

2.3. Bayramlar, marosim va diniy atamalarning leksik tahlili

“Osor ul-boqiya” bayram va marosim terminologiyasi bo‘yicha boy material taqdim etadi. U qadimgi Eron va Markaziy Osiyoda nishonlangan bayramlarni batafsil sanab o‘tadi va ularning

lugʻaviy maʼnolariga toʻxtaladi. Masalan, “Navroʻz” soʻzining semantik ildizi, “Mehregon” va “Sada” bayramlarining diniy-falsafiy mazmuni keng izohlanadi. Islom dini taʼsirida shakllangan bayram va diniy terminlar ham alohida qayd etiladi. “Ramazon”, “Qurbon hayiti”, “Fitr hayiti” kabi atamalar arabiy ildizli boʻlib, ular turkiy va forsiy tillar leksikasiga chuqur singib ketgan. Beruniy bu terminlarning shakllanishi va qoʻllanishini madaniy muhit bilan bogʻlab tahlil qiladi.

Bundan tashqari, marosim atamaları — nikoh, janoza, diniy marosimlarga oid leksik birliklar ham tahlil qilingan. Bu orqali u diniy va dunyoviy marosimlar tilida mavjud boʻlgan koʻp tilli qatlamni yoritadi. Bayram va marosim terminologiyasining lingvistik tahlili madaniy-lingvistik tadqiqotlar uchun alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

2.4. Antroponimika, toponimika va etnonimika materiallar

“Osor ul-boʻqiya” onomastik materiallar jihatidan ham benihoya boydir. Unda shaxs ismlari (antroponimika), joy nomlari (toponimika) va xalq nomlari (etnonimika) keng qayd etilgan.

Antroponimika. Asarda qadimiy podshohlar, paygʻambarlar, olimlar va davlat arboblarning ismlari zikr etiladi. Masalan, Eron shohlari, yunon donishmandlari, arab xalifalari va islomiy shaxslar ismlari nafaqat tarixiy shaxs sifatida, balki lingvistik birlik sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Beruniy bu ismlarning etimologiyasi va maʼnosiga eʼtibor qaratadi.

Toponimika. Asarda Xorazm, Sugʻd, Buxoro, Samarqand, Hindiston, Misr, Rum, Xitoy kabi geografik nomlar tilga olinadi. Bu toponimlar orqali qadimgi xalqlarning madaniy va siyosiy aloqalari haqida tasavvur hosil qilish mumkin. Shu bilan birga, toponimlarning fonetik shakllanishi va til qatlamlari tahlili ham ilmiy jihatdan qimmatli hisoblanadi.

Etnonimika. Turli xalqlarning nomlanishi ham Beruniy eʼtiborida boʻlgan. U turklar, forslar, arablar, hindlar, rumiylar, xitoyliklar kabi xalqlarni tilga olib, ularning nomlanishidagi farqlarni qayd qiladi. Bu etnonimlar oʻz davridagi etnolingvistik jarayonlarni yoritib beradi.

Onomastik materiallarning barchasi til va madaniyatning tarixiy bogʻliqligini oʻrganishda muhim manba boʻlib xizmat qiladi. Beruniy bu sohada ham oʻz davri uchun noyob yondashuvni namoyon etgan. “Osor ul-boʻqiya” asari tilshunoslik uchun beqiyos manba boʻlib, unda qadimgi xalqlar tillari, yozuvlari, taqvim terminologiyasi, bayram va marosimlarga oid leksika hamda onomastik materiallar tizimli tarzda bayon etilgan. Abu Rayhon Beruniy turli tillar va madaniyatlarining oʻzaro taʼsirini yoritish orqali qiyosiy-tarixiy lingvistik metodiga zamin yaratdi. Asardagi lingvistik materiallar oʻzbek tilshunosligi, tarixiy leksikologiya va onomastika fanlari uchun bugungi kunda ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, “Osor ul-boʻqiya” til va madaniyat oʻzaro bogʻliqligining yaqqol namunasini koʻrsatib, tarixiy lingvistik sohasida fundamental manba sifatida oʻz oʻrnini saqlab qolmoqda. Shu bois mazkur asar nafaqat Sharq, balki jahon tilshunoslik tarixida ham bebaho ilmiy meros hisoblanadi.

XULOSA

Oʻzbek tilidagi tarixiy antroponimlarni tadqiq etish nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik, etnografiya va tarixiy jarayonlarni oʻrganishda ham muhim manba boʻlib xizmat qiladi. Abu Rayhon Beruniy asarlarida berilgan antroponimik materiallar zamonaviy tilshunoslik, onomastika va lingvokulturologiya fanlarini yanada rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Iqtiboslar / References / Сноски

1. Беруни, Абу Райхон. *Осор ул-боқия ан ал-курун ал-холия*. – Тошкент: Фан, 1968. (arab tilidan oʻzbekchaga tarjima).
2. Beruni, Abu Rayhan. *The Chronology of Ancient Nations (Al-Āthār al-Bāqiya)*. Translated by C. Edward Sachau. – London: W.H. Allen, 1879.
3. Беруни, Абу Райхон. *Индия (Китаб ат-таҳким ли ахбар ал-хинд)*. – Тошкент: Фан, 1963.
4. Хожиев, А. *Тилшунослик назарияси асослари*. – Тошкент: Фан, 2007.
5. Мадвалиев, А. *Ўзбек ономастикаси*. – Тошкент: Фан, 1993.
6. Superanskaya, A.V. *Общая теория имени собственного*. – Москва: Наука, 1973.

7. Gafurov, B.G. *History of the Peoples of Central Asia*. – Moscow: Nauka, 1989.
8. Khalid, Adeeb. *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*. – Berkeley: University of California Press, 2007.
9. Abdurahmonov, A. *O‘zbek tilshunosligi tarixi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
10. Sarton, G. *Introduction to the History of Science*. – Baltimore: The Williams & Wilkins Company, 1927.

ISSN 2181-9696

Doi Journal 10.26739/2181-9696

«MAMUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»
JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000